

Jasmin Džindo

PERSPEKTIVE ITALIJANSKOG JEZIKA U SVIJETU

PROSPECTS OF THE ITALIAN LANGUAGE AROUND THE WORLD

Sažetak

U današnjem svijetu, koji živi eru globalizacije, svaki jezik, a među njima i italijanski, traži svoje mjesto i puteve daljnjeg održanja i razvitka. Ovaj tekst pokušava odgovoriti na neka pitanja vezana za perspektive italijanskog jezika u svijetu, pronaći njegove težišne odrednice u konkurenciji s drugim jezicima, kao i predložiti modalitete djelovanja u cilju njegove veće prisutnosti u svim sferama života.

Ključne riječi: italijanski jezik, jezik kulture, lingvistička dinamika

Summary

In the present-day world going through an era of globalization, every language, including Italian, is trying to find its place and modes of survival and further development. This paper attempts to answer some of the questions concerning the prospects of the Italian language around the world and to identify its crucial determinants in competition with other languages, as well as to suggest further modes of activity in order to secure its stronger presence in all spheres of life.

Key words: the Italian language, language of culture, linguistic dynamics

Živimo u vremenu međunarodne hiperkomunikacije, koja generira konkurenciju u svakom smislu (od ekonomske do jezičke), pa se stoga vrlo često nameće pitanje o stanju i poziciji stranih jezika općenito, a u okviru toga i italijanskog jezika kao jednog od najznačajnijih jezika danas u svijetu. Iskreno rečeno, nismo sigurno koliko je svrsishodno i raspravljati o sinkronijskom „stanju“ nekog jezika uopće; jezici su složeni i kontinuirano se mijenjaju, unutarnji i vanjski faktori tvorbe jezika su danas toliko fleksibilni da je evolucija jezika teško „fotografski“ uhvatljiva da bi se decidirano upakirala u neke rigidnije regule. Iako smo svjedoci brojnih studija i sveobuhvatnih analiza kojima se pokušava uspostaviti „dijagnoza“ italijanskog jezika, smatramo da su one iznimno korisne i upotrebljive, ali samo u slučaju ako jezik sagledavamo „iznutra“, i to njegovu gramatiku u neprekidnom kretanju i mijenama, kao i mogućnost adaptacije u jezik svih mogućih vanjskih faktora. Zbog toga ćemo ovdje pokušati dati nekoliko napomena o samom statusu italijanskog u projekciji grupacije jezika koji se najviše izučavaju u svijetu, kao i mogućim razlozima sveopćeg, rastućeg interesiranja za ovaj jezik.

Italijanski jezik – jezik kulture

Kada je riječ o poziciji italijanskog jezika, prva stvar oko koje ćemo se svi složiti je da je to veliki jezik kulture. I to stoga što je istina da su svi nama poznati jezici, od onih mrtvih do živih, u svakom pogledu jezici kulture jer svi izražavaju, različitim sredstvima i u specifičnim slučajevima, kulturu zajednice koja se njima koristi. Svakako da tu treba voditi računa, osim o karakteru i tehničkom nivou jezika neke zajednice, i o faktorima kao što je elaboracija pisane tradicije, ostvarivanje književnih djela koja imaju univerzalnu vrijednost, sposobnost *ulaska* u vokabular drugih jezika i tako dalje. Sve su to važni činioci koje posjeduje italijanski jezik i koji od njega čine „veliki“ jezik kulture, a čiji značaj i uloga zavise od načina njegovog historijskog i empirijskog determiniranja u odnosu na druge jezike.

S te tačke gledišta prisjetit ćemo se interesa koji je isprva evropska aristokracija, a potom i bogata buržoazija, iskazivala prema italijanskom, kada se, naprimjer, kompletna edukacija budućih mladih voditelja velikih kompanija nije mogla zamisliti bez putovanja u Italiju, i to ne samo zbog pukog učenja nekog stranog jezika i umjetničkih vrijednosti iz tog podneblja nego i zbog stvarne želje i potrebe da se nauči baš italijanski jezik i

upozna baš prebogata italijanska kultura i tradicija. Jedan od bitnih znakova važnosti italijanskog jezika, koji ne primjećuju baš svi na prvi pogled, upravo je i u italijanskim riječima koje su ušle u rječnike drugih evropskih jezika. To je proces koji traje stoljećima. U drugim jezicima pronalazimo italijanske termine koji označavaju najrazličitije realije, od izraza iz 16. stoljeća kao što su: *maccheroni*¹, *cappuccio*, *cortigiano*, potom *bilancio*, *tariffa*, *numero*, *zero*, koji su vremenom, neki više, neki manje, prošli kroz proces prilagođavanja na jezik u koji su ušli, pa sve do brojnih izraza iz oblasti tehnike i umjetnosti: *affresco*, *miniatura*, *cupola*, *arcata*. Lista takvih riječi je svakako podugačka, a u njoj bi se zasigurno našle i riječi: *maestro*, *impresario*, *diva*, kao i ove recentnije: *mafia*, *risotto*, *pizza*, *ciao*. Ukratko, sasvim je prirodno smatrati italijanski jezikom kulture koji je ponudio književna remek-djela i koji obuhvata toliko sektora specijalističke terminologije. Onaj ko studira slikarstvo, kulturu, muziku neminovno se mora upoznati s italijanskim jezikom. U svjetskoj književnosti Dante je univerzalni parametar. Brojna istraživanja jasno pokazuju da dvije trećine onih koji studiraju italijanski bilo gdje u svijetu to radi zbog toga što ih prevalentno zanima italijanska kultura i jezik.

Aktuelna situacija

Sljedeće pitanje na koje trebamo tražiti odgovor je: na čemu italijanski, osim svoje prošlosti, danas može zasnivati svoja očekivanja da i dalje nastavi biti veliki jezik kulture? I u samoj Italiji je prisutna ta vrsta nedoumice, koja ustvari traži poveznicu između prebogatog kulturno-historijskog naslijeđa i zahtjevne sadašnjosti. U tom smislu se treba malo osvrnuti na važan aspekt lingvističkih dinamika. Ustvari, činjenica je da uvijek postoji izvjesni paralelizam između faktora koji karakteriziraju historiju italijanskog jezika u zemlji i njenu projekciju u inostranstvu. Kada je italijanski u Italiji bio prevalentno jezik književnosti, i u inostranstvu je bivao prepoznat kao takav. Radilo se o očaravajućem, privlačnom jeziku, koji je jednostavno „trebalo znati“. Učili su ga svi, od političara, trgovaca, do književnika i naučnika. Danas je međutim situacija bitno promijenjena: svakodnevno prisustvujemo metamorfozi percepcije (i recepcije) italijanskog jezika, koji se očigledno, uz brojne probleme, mijenja u svakodnevni,

¹ Negdje pri kraju 18. stoljeća u Engleskoj je nastao čuveni *Macaroni Club*.

govorni jezik. Današnji moderni čovjek jednostavno nema vremena da se bavi detaljno jezikom italijanskih klasika, već ga zanima da, što je prije moguće, upozna onaj dnevni, govorni, ili uskostručni jezik, koji će nakratko zadovoljiti njegove potrebe, a istovremeno mu pružiti kakvu-takvu mogućnost da osjeti melodičnost italijanskog jezika. To otvaranje prema svakom čovjeku i običnim stvarima polučilo je obogaćivanje motivacija prema vanligvističkim domenama, jer ne smijemo zaboraviti jednu od osnovnih posebnosti našeg vremena, a to je veoma visok nivo *internacionalizacije* života koja determinira kontinuirane odnose između različitih jezika i kultura kao nikada prije u historiji. Italija, sa svojih šezdesetak miliona stanovnika, sastavni je dio te neprestane interakcije današnjeg brzog života i njemu prilagođenog jezika. Moglo bi se reći da italijanski jezik danas van granica Italije ima „trostruku sudbinu“: pojavljuje se kao jezik nauke, književnosti i kulture, jezik italijanskih zajednica u inostranstvu i jezik koji počiva na sveprisutnim ekonomskim potrebama. Danas u svijetu nema iole uglednijeg univerziteta na kojem se ne izučava ovaj jezik. Posljednja istraživanja nam daju zanimljive rezultate kada je riječ o procentima; upitani o razlozima učenja italijanskog jezika, ispitanici se *grosso modo* dijele u tri brojevano približne grupe: oni koji ga studiraju na univerzitetu (dakle, motivi su im *profesionalni*), oni koji se njime bave radi kulturnog obogaćivanja i oni čiji su razlozi „afektivni“, to jest koji žele da znaju italijanski jezik zato što im je iz ovog ili onog razloga simpatičan. U svakoj ozbiljnijoj raspravi o sudbini italijanskog u svijetu nezaobilazna tema je i potreba višemilionske grupe italijanskih migranata da održi jezički kontakt sa svojom zemljom porijekla, čime praktički potvrđuju i svoj kulturalni identitet, pogotovo u eri sveprisutne globalizacije svega i svačega.

Konkurentnost s drugim „velikim“ jezicima

Istraživanje od prije nekoliko godina polučilo je interesantne rezultate u dijelu koji se odnosi na poziciju italijanskog u odnosu na druge jezike koji se izučavaju u školama i na fakultetima. Među jezicima koji su prvi izbor kandidata na prvom mjestu je engleski (69,2%), nakon njega je španjolski (10,3%), pa potom francuski (7,7%) te njemački (2,6%). Nažalost, gledano na globalnom nivou, italijanski nije među jezicima koji su prvi izbor onih koji se žele baviti jezikom (mada to nikad nije ni

bio). Međutim, situacija se mijenja u korist italijanskog kako se krećemo prema drugom, trećem i četvrtom izboru jezika. Kao izbor drugog stranog jezika italijanski je već na četvrtom mjestu (7,5%), zajedno s njemačkim, a kao treći izbor je na drugom mjestu (25%), odmah iza njemačkog. Među jezicima koji figuriraju kao četvrti izbor nekog stranog jezika italijanski jezik je na prvom mjestu (63,9%). Kako ocijeniti ove rezultate? Svakako da se može izvući generalni zaključak, i to je dobro, da se italijanski jezik impostirao među prvih pet jezika koji se najviše izučavaju u svijetu. On se počinje pojavljivati i kao „drugi strani jezik“, da bi se potom progresivno popeo na prvo mjesto kada je riječ o četvrtom izboru. Potrebno je i napomenuti da najrecentnija istraživanja pokazuju da se i gornji procenti stalno mijenjaju u korist italijanskog u svijetu. Dakle, u situacijama sve jasnije konkurencije među široko rasprostranjenim jezicima očito je potrebno uravnotežiti lingvističko-kulturalnu dimenziju s jedne strane i ekonomsko-proizvodnu s druge strane. Identifikacija jezik – društvo se stalno mora pothranjivati da bi se održala sposobnost uvijek pozitivne i propositivne društvene i kulturne sheme koja onda može generirati visok ekonomski interes.

Kada je riječ o motivima zanimanja za italijanski jezik, ovdje ćemo spomenuti samo neke: kao jedan od najzanimljivijih svakako je *industrija ljepote*, koja posljednjih decenija postaje važan element, medijator i nezaobilazan faktor širokog interesa za italijanski jezik. Do prije četrdesetak godina, naprimjer, u New Yorku su se mogle vidjeti picerije na svakom uglu ulice. Sada su glavne gradske avenije prepune prestižnih prodavnica italijanske mode. Zatim, tu je utjecaj italijanskog filma, a izraz *dolce vita* je postao općepoznat u svijetu. Tome se može pridodati italijanska opera, kao i muzika svake vrste, što zajedno s raznim tipovima zanatskih proizvoda doprinosi osjećaju da je italijanski jezik u stanju ponuditi najbolje iskustvo ljudskih vrijednosti. Danas mladi ljudi nerijetko u svom razgovoru ubace pokoju „italijansku“ riječ kao neodoljivi i tajnoviti „začin“ konverzaciji. Ima li koga danas u svijetu da nije čuo za „italijansku kuhinju“ i da nije bar jednom poželio da kuša neki od italijanskih specijaliteta. Milioni turista svake godine hrle u Italiju da bi na trenutak bili okrznuti daškom prebogate historije, da bi na živopisnim italijanskim trgovima oslušnuli milozvučnost italijanskog govora. I tako bi se moglo još dugo nabrajati. S obzirom na to da je nepobitno da u našem vremenu postoji kulturna industrija jezikâ, tu se italijanski zaista ne treba plašiti za svoju

sudbinu; on je već zasigurno pronašao svoje mjesto na svjetskom tržištu jezika. Povećanje, općenito u svijetu, broja onih koji ga žele naučiti svjedoči samo o tipološki raznolikim razlozima rastućeg interesa.

Pravci djelovanja

Na bazi ovog kratkog predstavljanja pozicije italijanskog jezika u globaliziranom svijetu pokušat ćemo sintetizirati ovdje mnogobrojne prijedloge i ideje koje su razvili italijanski univerziteti i asocijacije koje se bave ovom tematikom, a sve u cilju budućeg utemeljenja i razvoja italijanskog unutar grupe „svjetskih“ jezika. U sada već potpuno otvorenom dijalogu na teme kao što su: odnos jezik/stanje i jezik/civilizacije u epohi globalizacije, dijaspora i lingvističke dinamike, uloga medija u savremenim jezičkim kretanjima, plurilingvizam, identitet i pripadnost, mogle bi se dati neke odrednice koje će svakako biti od koristi i za druge jezike sa istim aspiracijama. Kao najvažnija polazišna tačka je fokaliziranje promišljanja ne o italijanskom jeziku kojim govore stanovnici Italije, već o italijanskom jeziku za sve koji se koriste tim jezikom u Italiji, izvan Italije, one koji su porijeklom Italijani, italofile. Dakle, italijanski jezik treba biti namijenjen ne samo osobama italijanskog porijekla koje po etničko-lingvističkoj ili pravnoj (oni koji imaju italijansko državljanstvo) osnovi govore italijanskim nego, u mnogo širem smislu, svima onima koji u „kulturnom i kulturološkom“ smislu pripadaju ili žele biti dio te velike jezičke porodice. Takav pristup se treba prenijeti na generalnu pozadinu jezičkih i kulturnih dinamika transnacionalnih dijaspore (među kojima i italijanske) koje karakteriziraju globalizirani svijet 21. stoljeća. Najzad, trebalo bi poraditi na transnacionalnoj i interkulturalnoj promociji jezika i kulture u jednoj kozmopolitskoj perspektivi u kojoj će i poznavanje italijanskog, kao jednog od stranih jezika, imati svoju specifičnu težinu i moći biti validirano i prepoznato u svim segmentima društva. Ukratko, italijanski jezik kroz simbiozu svih njegovih pojava aspekata može i treba postati individualnim i grupnim jezičkim prostorom i biti dijelom kolektivnog imaginarija kulturnih i socijalnih vrijednosti Italije, što jeste osnovna pretpostavka za održanje i kontinuirani rast interesiranja za ovaj jezik i njegovu opstojnost u grupi danas najtraženijih jezika u svijetu.